

ശ്രീഃ
ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ
ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ
ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമാസമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ കിഷ്കിന്ധാകാണ്ഡേ

॥ ത്രയസ്ത്രിംശഃ സർഗഃ ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

ശ്രീ രംഗരാമാനുജ മഹാദേശികൻ

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

ശ്രീഃ
ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ
ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ
ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

|| ത്രയസ്ത്രിംശഃ സർഗഃ ||

കിഷ്കിന്ധാസുഷമാം പശ്യതോ ലക്ഷ്മണസ്യ സുഗ്രീവസദനേ പ്രവേശഃ
പ്രവിശ്യ ച തേന സരോഷം ധനുഷോ വിഷ്ണാരണം ഭീതേന
സുഗ്രീവേണ തസ്യ രോഷശമനായ താരായാഃ പ്രേഷണം താരയാ
പ്രബോധ്യ തസ്യാന്തഃപുര ആനയനം

അഥ പ്രതിസമാദിഷ്ടോ
ലക്ഷ്മണഃ പരവീരഹാ |
പ്രവിവേശ ഗുഹാം രദ്യാം
കിഷ്കിന്ധാം രാമശാസനാത് || 4.33.1 ||

ദ്വാരസ്ഥാ ഹരയസ്കൃത
മഹാകായാ മഹാബലഃ |
ബഭൂവുർലക്ഷ്മണം ദൃഷ്ട്വാ
സർവേ പ്രാഞ്ജലയഃ സ്ഥിതഃ || 4.33.2 ||

നിഃശ്വസന്തം തു തം ദൃഷ്ട്വാ
ക്രോദ്ധം ദശരഥാത്മജം |
ബഭൂവുർഹരയസ്കൃന്ധാ
ന ചൈനം പര്യവാരയൻ || 4.33.3 ||

സ താം രത്നമയീം ദിവ്യാം
ശ്രീമാൻ പുഷ്പിതകാനനാം |

രമ്യം രത്നസമാകീർണാം
ദദർശ മഹതീം ഗൃഹാം || 4.33.4 ||

ഹർദ്യപ്രാസാദസംബാധാം
നാനാരത്നോപശോഭിതാം |
സർവകാമഫലൈർവൃക്ഷൈഃ
പുഷ്പിതൈരുപശോഭിതാം || 4.33.5 ||

ദേവഗന്ധർവപുത്രൈശ്ച
വാനരൈഃ കാമരൂപിഭിഃ |
ദിവ്യമാൽയാംബരധരൈഃ
ശോഭിതാം പ്രിയദർശനൈഃ || 4.33.6 ||

ചന്ദനാഗുരുപദ്മാനാം
ഗന്ധൈഃ സുരഭിഗന്ധിതാം |
മൈരേയാണാം മധുനാം ച
സമ്മോദിതമഹാപഥാം || 4.33.7 ||

വിന്ധ്യമേരുഗിരിപ്രഖൈഃ
പ്രാസാദൈർനൈകഭൂമിഭിഃ |
ദദർശ ഗിരിനദ്യശ്ച
വിമലാസ്ത്ര രാഘവഃ || 4.33.8 ||

അംഗദസ്യ ഗൃഹം രമ്യം
മൈന്ദസ്യ ദ്വിവിദസ്യ ച |
ഗവയസ്യ ഗവാക്ഷസ്യ
ഗജസ്യ ശരഭസ്യ ച || 4.33.9 ||

വിദ്യുൻമാലേശ്ച സമ്പാതേഃ
സൂർയാക്ഷസ്യ ഹനൂമതഃ |

വീരബാഹോഃ സുബാഹോശ്ച
നലസ്യ ച മഹാത്മനഃ || 4.33.10 ||

കുമുദസ്യ സുഷേണസ്യ
താരജാംബവതോസ്തഥാ |
ദധിവക്ത്രസ്യ നീലസ്യ
സുപാഽലസുനേത്രയോഃ || 4.33.11 ||

ഏതേഷാം കപിമുഖ്യാനാം
രാജമാർഗേ മഹാത്മനാം |
ദദർശ ഗൃഹമുഖ്യാനി
മഹാസാരാണി ലക്ഷ്മണഃ || 4.33.12 ||

പാണ്ഡുരാഭ്രപ്രകാശാനി
ഗന്ധമാൽയയുതാനി ച |
പ്രഭൃതധനധാൻയാനി
സ്ത്രീരതൈഃ ശോഭിതാനി ച || 4.33.13 ||

പാണ്ഡുരേണ തു ശൈലേന
പരിക്ഷിപ്തം ദുരാസദം |
വാനരേന്ദ്രഗൃഹം രമ്യം
മഹേന്ദ്രസദനോപമം || 4.33.14 ||

ശുക്ലൈഃ പ്രാസാദശിവരൈഃ
കൈലാസശിവരോപമൈഃ |
സർവകാമഫലൈർവൃക്ഷൈഃ
പുഷ്പിതൈരുപശോഭിതം || 4.33.15 ||

മഹേന്ദ്രദത്തൈഃ ശ്രീമദ്ഭി -
ർനീലജിമൂതസന്നിഭൈഃ |

ദിവ്യപുഷ്പഫലൈർവ്യകൈഃ
ശീതച്ഛായൈർമനോരമൈഃ || 4.33.16 ||

ഹരിഭിഃ സംവൃതദ്വാരം
ബലിഭിഃ ശസ്ത്രപാണിഭിഃ |
ദിവ്യമാൽയാവൃതം ശുഭ്രം
തപ്തകാഞ്ചനതോരണം || 4.33.17 ||

സുഗ്രീവസ്യ ഗൃഹം രമ്യം
പ്രവിവേശ മഹാബലഃ |
അവാർയമാണഃ സൗമിത്രി -
ർമഹാഭ്രമിവ ഭാസ്കരഃ || 4.33.18 ||

സ സപ്ത കക്ഷ്യാ ധർമാത്മാ
യാനാസനസമാവൃതാഃ |
ദദർശ സുമഹദ്ഗുപ്തം
ദദർശാന്തഃപുരം മഹത് || 4.33.19 ||

ഹൈമരാജതപർയകൈ -
ർബഹുഭിശ്ച വരാസനൈഃ |
മഹാർഹാസ്തരണോപേതൈ -
സ്തത്ര തത്ര സമാവൃതം || 4.33.20 ||

പ്രവിശന്നേവ സതതം
ശുശ്രാവ മധുരസ്വനം |
തന്ത്രിഗീതസമാകീർണം
സമതാലപദാക്ഷരം || 4.33.21 ||

ബഹുഭിശ്ച വിവിധാകാരാ
രൂപയൗവനഗർഭവിതാഃ |

സ്ത്രീയഃ സുഗ്രീവഭവനേ
ദദർശ സ മഹാബലഃ || 4.33.22 ||

ദൃഷ്ട്യാഭിജനസമ്പന്നാ -
സ്ത്രേ മാൽയകൃതസ്രജഃ |
വരമാൽയകൃതവ്യഗ്രാ
ദൃഷണോത്തമദൃഷിതാഃ || 4.33.23 ||

നാത്യപ്ലാൻ നാതി ചാവ്യഗ്രാൻ
നാനുദാത്തപരിച്ഛദാൻ |
സുഗ്രീവാനുചരാംശ്ചാപി
ലക്ഷയാമാസ ലക്ഷ്മണഃ || 4.33.24 ||

കുജിതം നുപുരാണാം ച
കാഞ്ചീനാം നിഃസ്വനം തഥാ |
സ നിശദ്യ തതഃ ശ്രീമാൻ
സൗമിത്രിർലജ്ജിതോഭവത് || 4.33.25 ||

രോഷവേഗപ്രകുപിതഃ
ശ്രുത്യാ ചാഭരണസ്വനം |
ചകാര ജ്യാസ്വനം വീരോ
ദിശഃ ശബ്ദേന പൂരയൻ || 4.33.26 ||

ചാരിത്രേണ മഹാബാഹു -
രപകൃഷ്ടഃ സ ലക്ഷ്മണഃ |
തസ്ഥാവേകാന്തമാശ്രിത്യ
രാമകോപസമൻവിതഃ || 4.33.27 ||

തേന ചാപസ്വനേനാഥ
സുഗ്രീവഃ പ്ലവഗാധിപഃ |

വിജ്ഞായാഗമനം ത്രസ്തഃ
സ ചചാല വരാസനാത് || 4.33.28 ||

അംഗദേന യഥാ മഹ്യം
പുരസ്താത് പ്രതിവേദിതം |
സുവ്യക്തമേഷ സമ്പ്രാപ്തഃ
സൗമിത്രിർഭ്രാത്യവത്സലഃ || 4.33.29 ||

അംഗദേന സമാഖ്യാതോ
ജ്യാസ്വനേന ച വാനരഃ |
ബുബുധേ ലക്ഷ്മണം പ്രാപ്തം
മുഖം ചാസ്യ വ്യശുഷ്യത || 4.33.30 ||

തതസ്താരാം ഹരിശ്രേഷ്ഠഃ
സുഗ്രീവഃ പ്രിയദർശനാം |
ഉവാച ഹിതമവ്യഗ്ര -
സ്താസസംഭ്രാന്തമാനസഃ || 4.33.31 ||

കിം നു രുട്കാരണം സുഭ്രു
പ്രകൃത്യാ മൃദുമാനസഃ |
സരോഷ ഇവ സമ്പ്രാപ്തോ
യേനായം രഘവാനുജഃ || 4.33.32 ||

കിം പശ്യസി കുമാരസ്യ
രോഷസ്ഥാനമനിന്ദിതേ |
ന ഖൽവകാരണേ കോപ -
മാഹരേന്നരപുംഗവഃ || 4.33.33 ||

യദ്യസ്യ കൃതമസ്താദി -
ർബുധ്യസേ കിഞ്ചിദപ്രിയം |

തദ്ബുദ്ധ്യാ സമ്പ്രയാർയാശു
ക്ഷിപ്രമേവാഭിധീയതാം || 4.33.34 ||

അഥവാ സ്വയമേവൈനം
ദ്രഷ്ടുമർഹസി ഭാമിനി |
വചനൈഃ സാന്ത്യയുക്തൈശ്ച
പ്രസാദയിതുമർഹസി || 4.33.35 ||

ത്വദുൾശനേ വിശുദ്ധാത്മാ
ന സു കോപം കരിഷ്യതി |
നഹി സ്ത്രീഷു മഹാത്മാനഃ
ക്വചിത് കുർവന്തി ദാരുണം || 4.33.36 ||

ത്വയാ സാന്തൈരുപക്രാന്തം
പ്രസന്നേന്ദ്രിയമാനസം |
തതഃ കമലപത്രാക്ഷം
ദ്രക്ഷ്യാമ്യഹമരിന്ദമം || 4.33.37 ||

സാ പ്രസ്ഖലന്തി മദവിഹ്വലാക്ഷീ
പ്രലംബകാഞ്ചീഗുണഹേമസൂത്രാ |
സലക്ഷണാ ലക്ഷണസന്നിധാനം
ജഗാമ താരാ നമിതാംഗയഷ്ടിഃ || 4.33.38 ||

സ താം സമീക്ഷ്യവ ഹരീശപത്നീം
തസ്ഥാവുദാസീനതയാ മഹാത്മാ |
അവാങ്മുഖോദ്ഭൂൻമനുജേന്ദ്രപുത്രഃ
സ്ത്രീസന്നികർഷാദ് വിനിവൃത്തകോപഃ || 4.33.39 ||

സാ പാനയോഗാച്ച നിവൃത്തലജ്ജാ
ദൃഷ്ടിപ്രസാദാച്ച നരേന്ദ്രസൂനോഃ |

ഉവാച താരാ പ്രണയപ്രഗൽഭം
വാക്യം മഹാർഥം പരിസാന്ത്യരൂപം || 4.33.40 ||

കിം കോപമൂലം മനുജേന്ദ്രപുത്ര
കന്യേ ന സന്തിഷ്ഠതി വാങ്നിദേശേ |
കഃ ശുഷ്കവൃക്ഷം വനമാപതന്തം
ദാവാഗ്നിമാസീദതി നിർവിശങ്കഃ || 4.33.41 ||

സ തസ്യ വചനം ശ്രുത്വാ
സാന്ത്യപൂർവമശങ്കിതഃ |
ഭൂയഃ പ്രണയദ്യഷ്ടാർഥം
ലക്ഷ്മണോ വാക്യമബ്രവീത് || 4.33.42 ||

കിമയം കാമവൃത്തന്യേ
ലുപ്ലധർമാർഥസംഗ്രഹഃ |
ഭർതാ ഭർത്യഹിതേ യുക്തേ
ന ചൈനമവബുധ്യസേ || 4.33.43 ||

ന ചിന്തയതി രാജ്യാർഥം
സോസ്ത്യാഞ്ശോകപരായണാൻ |
സാമാത്യപരിഷത് താരേ
കാമമേവോപസേവതേ || 4.33.44 ||

സ മാസാംശ്ചതുരഃ കൃത്വാ
പ്രമാണം പ്ലവഗേശ്വരഃ |
വ്യതീതാംസ്താൻ മദോദഗ്രോ
വിഹരൻ നാവബുധ്യതേ || 4.33.45 ||

നഹി ധർമാർഥസിദ്ധ്യർഥം
പാനമേവം പ്രശസ്യതേ |

പാനാദർമശ്ച കാമശ്ച
ധർമശ്ച പരിഹീയതേ || 4.33.46 ||

ധർമലോപോ മഹാസ്സാവത്
കൃതേ ഹൃപ്രതികുർവതഃ |
അർമലോപശ്ച മിത്രസ്യ
നാശേ ഗുണവതോ മഹാൻ || 4.33.47 ||

മിത്രം ഹൃർമഗുണശ്രേഷ്ഠം
സത്യധർമപരായണം |
തദ്വ്രയം തു പരിത്യക്തം
ന തു ധർമേ വ്യവസ്ഥിതം || 4.33.48 ||

തദേവം പ്രസ്തുതേ കാർയേ
കാർയമസ്മാദിരുത്തരം |
തത് കാർയം കാർയതത്ത്വജ്ഞൈ
ത്വമുദാഹർതുമർഹസി || 4.33.49 ||

സാ തസ്യ ധർമാർമസമാധിയുക്തം
നിശദ്യ വാക്യം മധുരസ്വഭാവം |
താരാ ഗതാർഥേ മനുജ്ജന്ദ്രകാർയേ
വിശ്വാസയുക്തം തമുവാച ഭൂയഃ || 4.33.50 ||

ന കോപകാലഃ ക്ഷിതിപാലപുത്ര
ന ചാപി കോപഃ സ്വജ്ജനേ വിധേയഃ |
ത്വദർമകാമസ്യ ജനസ്യ തസ്യ
പ്രമാദമപ്യർഹസി വീര സോഽഗും || 4.33.51 ||

കോപം കഥം നാമ ഗുണപ്രകൃഷ്ടഃ
കുമാര കുർയാദപകൃഷ്ടസത്തേ |

കസ്തുദ്വിധഃ കോപവശം ഹി ഗച്ഛേത്
സത്ത്യാവരുദ്ധസ്തപസഃ പ്രസൂതിഃ || 4.33.52 ||

ജാനാമി കോപം ഹരിവീരബന്ധോ -
ർജാനാമി കാർയസ്യ ച കാലസംഗം |
ജാനാമി കാർയം ത്വയി യത്കൃതം ന -
സ്തച്ചാപി ജാനാമി യദത്ര കാർയം || 4.33.53 ||

തച്ചാപി ജാനാമി തമാവിഷഹ്യം
ബലം നരശ്രേഷ്ഠ ശരീരജസ്യ |
ജാനാമി യസ്മിംശ്ച ജന്യേവബദ്ധം
കാമേന സുഗ്രീവമസക്തമദ്യ || 4.33.54 ||

ന കാമതന്ത്രേ തവ ബുദ്ധിരസ്തി
ത്വം വൈ യഥാ മന്യുവശം പ്രപന്നഃ |
ന ദേശകാലൗ ഹി യഥാർഥധർമാ -
വവേക്ഷതേ കാമരതിർമനുഷ്യഃ || 4.33.55 ||

തം കാമവൃത്തം മമ സന്നികൃഷ്ടം
കാമാദിയോഗാച്ച വിമുക്തലജ്ജം |
ക്ഷമസ്യ താവത് പരവീരഹന്ത -
സ്ത്വദ്ഭ്രാതരം വാനരവംശനാഥം || 4.33.56 ||

മഹർഷയോ ധർമതപോദ്വിരാമാഃ
കാമാനുകാമാഃ പ്രതിബദ്ധമോഹാഃ |
അയം പ്രകൃത്യാ ചപലഃ കപിസ്തു
കഥം ന സജ്ജേത സുഖേഷു രാജാ || 4.33.57 ||

ഇത്യേവമുക്ത്യാ വചനം മഹാർഥം
സാ വാനരീ ലക്ഷ്മണമപ്രമേയം |

പുനഃ സഖേദം മദവിഹ്വലാക്ഷീ
ഭർതൂർഹിതം വാക്യമിദം ബഭാഷേ || 4.33.58 ||

ഉദ്യോഗസ്തു ചിരാജ്ഞപ്തഃ
സുഗ്രീവേണ നരോത്തമ |
കാമസ്യാപി വിധേയേന
തവാർഥപ്രതിസാധനേ || 4.33.59 ||

ആഗതാ ഹി മഹാവീരയാ
ഹരയഃ കാമരൂപിണഃ |
കോടീഃ ശതസഹസ്രാണി
നാനാനഗനിവാസിനഃ || 4.33.60 ||

തദാഗച്ഛ മഹാബാഹോ
ചാരിത്രം രക്ഷിതം ത്വയാ |
അച്ഛലം മിത്രഭാവേന
സതാം ദാരാവലോകനം || 4.33.61 ||

താരയാ ചാഭ്യനുജ്ഞാത -
സ്ത്വരയാ വാപി ചോദിതഃ |
പ്രവിവേശ മഹാബാഹു -
രഭ്യന്തരമരിംഭമഃ || 4.33.62 ||

തതഃ സുഗ്രീവമാസീനം
കാഞ്ചനേ പരമാസനേ |
മഹാർഹാസ്തരണോപേതേ
ദദർശാദിത്യസന്നിഭം || 4.33.63 ||

ദിവ്യാഭരണചിത്രാംഗം
ദിവ്യരൂപം യശസ്വിനം |

ദിവ്യമാൽയാംബരധരം
മഹേന്ദ്രമിവ ദുർജയം || 4.33.64 ||

ദിവ്യാഭരണമാൽയാഭിഃ
പ്രമദാഭിഃ സമാവൃതം |
സംരബ്ധതരരക്താക്ഷോ
ബഭൂവാന്തകസന്നിഭഃ || 4.33.65 ||

രുമാം തു വീരഃ പരിരഭ്യ ഗാഢം
വരാസനസ്ഥോ വരഹേമവർണം |
ദദർശ സൗമിത്രിമദീനസത്ത്വം
വിശാലനേത്രഃ സ വിശാലനേത്രം || 4.33.66 ||

|| ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
കിഷ്കിന്ധാകാണ്ഡേ ത്രയസ്ത്രിംശഃ സർഗഃ ||